

КОНЦЕПЦІЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ ТА КРАЇН СВІТУ І ПРАКТИКА ЇЇ ВПРОВАДЖЕННЯ

© 2014 ОМАРОВ Ш. А.

УДК 332.1

Омаров Ш. А. Концепція сталого розвитку в законодавстві України та країн світу і практика її впровадження

Метою статті є аналіз законодавчого врегулювання проблеми забезпечення сталого розвитку країн світу та України, а також практики регулювання сталого розвитку та визначення на цій основі напрямів їх подальшого вдосконалення. Задля досягнення мети в статті досліджено елементи механізму управління сталим розвитком. Проаналізовано законодавчу базу забезпечення сталого розвитку України та її регіонів. Розглянуто особливості тлумачення поняття «сталий розвиток» у законодавстві України. Визначено інститути громадянського суспільства в Україні, які можуть сприяти сталому розвитку. Проаналізовано досвід регулювання сталого розвитку інших країн світу, таких як Данія, Норвегія, Ісландія, Швеція, Фінляндія, Німеччина. Розглянуто особливості регулювання сталого розвитку в країнах СНД. Визначено напрями подальшого вдосконалення законодавства та практики регулювання сталого розвитку в країнах світу.

Ключові слова: сталий розвиток, концепція, законодавча база, регулювання, країна, регіон.

Рис.: 1. **Табл.:** 8. **Бібл.:** 33.

Омаров Шахин Анвер Оглы – кандидат економічних наук, доцент, здобувач, Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України (пл. Свободи, 5, Держпром, 7 під'їзд, 8 поверх, Харків, 61022, Україна)

УДК 332.1

Омаров Ш. А. Концепция устойчивого развития в законодательстве Украины и стран мира и практика ее внедрения

Целью статьи является анализ законодательного регулирования проблемы обеспечения устойчивого развития стран мира и Украины, а также практики регулирования устойчивого развития и определения на этой основе направлений их дальнейшего совершенствования. Для достижения поставленной цели в статье исследованы элементы механизма управления устойчивым развитием. Проанализирована законодательная база обеспечения устойчивого развития Украины и ее регионов. Рассмотрены особенности толкования понятия «устойчивое развитие» в законодательстве Украины. Определены институты гражданского общества в Украине, которые могут способствовать устойчивому развитию. Проанализирован опыт регулирования устойчивого развития других стран мира, таких как Дания, Норвегия, Исландия, Швеция, Финляндия, Германия. Рассмотрены особенности регулирования устойчивого развития в странах СНГ. Определены направления дальнейшего совершенствования законодательства и практики регулирования устойчивого развития в странах мира.

Ключевые слова: устойчивое развитие, концепция, законодательная база, регулирование, страна, регион.

Рис.: 1. **Табл.:** 8. **Библ.:** 33.

Омаров Шахин Анвер Оглы – кандидат экономических наук, доцент, соискатель, Научно-исследовательский центр индустриальных проблем развития НАН Украины (пл. Свободы, 5, Госпром, 7 подъезд, 8 этаж, Харьков, 61022, Украина)

UDC 332.1

Omarov Sh. A. Conception of Sustainable Development in the Legislation of Ukraine and the Countries of the World, Practice of its Implementation

The article is aimed to analyze the legislative regulation for ensuring the sustainable development of world's countries and Ukraine, as well as practice of regulation of the sustainable development and determining, on this basis, directions of the further development. In order to achieve the desired goal, the article examines elements of the mechanism for regulating the sustainable development. The legal framework for sustainable development of Ukraine and its regions has been analyzed. The peculiarities of interpretation of the term of «sustainable development» in the legislation of Ukraine have been considered. The institutions of civil society in Ukraine, which can contribute to sustainable development, have been determined. Experience in regulation for sustainable development of other countries, such as Denmark, Norway, Iceland, Sweden, Finland, Germany has been analyzed. Specific features of regulation for sustainable development in the CIS countries also were taken into consideration. Areas for further improvement of the legislation and practice of regulation for sustainable development in the countries of the world have been identified.

Key words: sustainable development, conception, legislation, regulation, country, region.

Рис.: 1. **Табл.:** 8. **Библ.:** 33.

Omarov Shakhin A. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Applicant, Research Centre of Industrial Problems of Development of NAS of Ukraine (pl. Svobody, 5, Derzhprom, 7 pidyizd, 8 poverkh, 61022, Ukraine)

Виникнення поняття «сталий розвиток» пов'язане з бурхливим розвитком світової економічної системи у другій половині ХХ ст., який характеризувався активізацією процесів споживання товарів, що призвело, у свою чергу, до нестачі та часткового вичерпання невідновних природних ресурсів і виникнення перших ознак глобальних екологічної та соціальної криз, пов'язаних із забрудненням довкілля та загостренням суспільних проблем. Це послужило поштовхом до виникнення ідеї про необхідність переходу до нової моделі розвитку економічної, соціальної та екологічної систем, а оптимальне поєднання елементів цих систем було запропоноване в рамках концепції «сталого розвитку». Зазначимо, що перше визначення цього поняття було запропоновано Всесвітньою комісією з навколишнього середовища та розвитку ООН: «Сталий розвиток – це такий розвиток, котрий задовольняє потреби теперішнього часу, але не

ставить під загрозу спроможність майбутніх поколінь задовольнити свої особисті проблеми» [1].

Проблеми сталого розвитку країн світу достатньо активно досліджуються закордонними та вітчизняними науковцями. Серед таких досліджень слід виділити роботи Б. Буркинського, А. Брауна, І. Бистрякової, Т. Галушкіна, Г. Гарднера, З. Герасимчука, С. Герасимова, С. Дорогунцова, М. Долішнього, М. Згуровського, Н. Картера, М. Кизима, Д. Кортена, В. Кравціва, А. Крутякова, В. Кухар, Д. Медоуза, О. Осауленка, Б. Патона, В. Степанова, Д. Флавіна, О. Царенка, М. Чумаченка, В. Шевчука та ін.

Проте, у дослідженнях науковців залишається багато невирішених і дискусійних питань, серед яких важливе місце посідають проблеми як законодавчого регулювання проблеми забезпечення сталого розвитку країн світу та України, так і практичної його реалізації. Тому метою статті є аналіз законодавчого врегулюван-

ня проблеми забезпечення сталого розвитку країн світу та України, а також практики регулювання сталого розвитку та визначення на цій основі напрямів їх подальшого удосконалення.

Механізм управління сталим розвитком країни та її регіонів ґрунтується на таких базових блоках:

- ✦ законодавча база;
- ✦ організаційна база;
- ✦ суспільно-громадянська база (рис. 1).

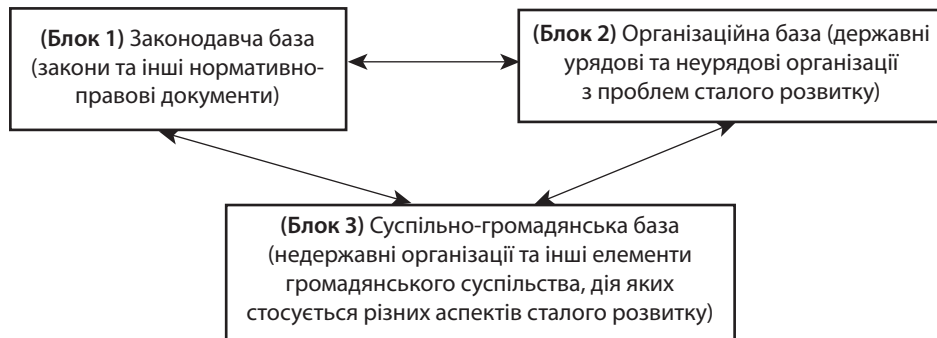

Рис. 1. Елементи механізму управління сталим розвитком країни та її регіонів

Розбудова економіки на принципах сталого розвитку задекларована в законодавстві більшості країн світу. Не є винятком і Україна, в якій розроблено та затверджено базу нормативно-правових актів по впровадженню концепції сталого розвитку в життя. Основними законодавчими актами цієї бази є такі:

- ✦ Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2015 року [2];
- ✦ Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів» [3];
- ✦ Концепція національної екологічної політики України на період до 2020 року [4];
- ✦ Закони України «Про екологічну експертизу» [5]; «Про охорону навколишнього середовища» [6]; «Про тваринний світ» [7]; «Про рослинний світ» [8];
- ✦ Методичні рекомендації щодо формування регіональних стратегій [9];
- ✦ Постанова КМУ Про утворення Національної ради зі сталого розвитку [10];
- ✦ Концепція державної регіональної політики [11];
- ✦ Концепція сталого розвитку населених пунктів [12];
- ✦ Комплексна програма реалізації на національному рівні рішень, прийнятих на Всесвітньому саміті зі сталого розвитку, на 2003 – 2015 рр. [13].

Законодавча база сталого розвитку має регулювати основні його теоретичні та прикладні аспекти.

Так, у Законі [3] сталий розвиток визначено як головну мету в інтересах усієї України, підвищення рівня життя населення, подолання бідності та безробіття, формування середнього класу.

У проекті Закону «Про засади державної регіональної політики» [14] сталий регіональний розвиток визначено як позитивну динаміку процесів соціальних, економічних, екологічних, гуманітарних та інших змін у відповідних регіонах і складової здійснення загаль-

нодержавної стратегії розвитку країни відповідно до сформульованих цілей.

Отже, головним теоретичним аспектом законодавчої бази (блок 1, рис. 1) є визначення поняття «сталий розвиток», який розкрито недостатньо повно (табл. 1).

Як видно з табл. 1, у деяких документах відсутнє визначення терміна «сталий розвиток», а в більшості законодавчих актів не наведено визначення окремих компонент сталого розвитку.

У свою чергу, необхідно зазначити, що впровадження концепції сталого розвитку країни та її регіонів ґрунтується на системі принципів. Державна стратегія регіонального розвитку [2], метою якої є формування умов для підвищення конкурентоспроможності регіонів України; забезпечення їх сталого розвитку на сучасній технологічній основі, високої продуктивності виробництва та зайнятості населення, містить такі принципи:

- ✦ збалансований розвиток регіонів та їх територій;
- ✦ суспільна єдність.

У проекті Закону «Про Концепцію переходу України до сталого розвитку» наведені такі принципи соціально-економічного розвитку та охорони довкілля [16]:

- ✦ обов'язковість підпорядкування економічної та іншої діяльності законам природи і обмеженням, які ними визначаються;
- ✦ національна пріоритетність (інтересів, культури і національної ідентичності) у загальноцивілізаційному просторі світового співтовариства;
- ✦ одержаний від господарської діяльності результат не може бути меншим від шкоди, заподіяної навколишньому природному середовищу;
- ✦ недопустимість екстенсивного використання природних ресурсів;
- ✦ природні ресурси України належать її народів і становлять матеріальну основу його існування, незалежно від форм власності вони мають використовуватися з урахуванням потреб нинішнього та майбутніх поколінь;
- ✦ інтелектуальний потенціал нації як провідна продуктивна сила українського суспільства має постійно нарощуватися і вдосконалюватися;
- ✦ забезпечення здоров'я людини та її соціальної захищеності є пріоритетною політикою держави;
- ✦ усі перетворення мають бути спрямовані на утвердження засад гуманізму, демократії та цінностей громадянського суспільства.

Визначення поняття «сталий розвиток» в законодавстві України [15]

Документ	Визначення поняття «сталий розвиток» та його компонент			
	Визначення поняття	Визначення економічної компоненти	Визначення соціальної компоненти	Визначення екологічної компоненти
Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів» [3]	-	-	+	-
Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2015 року [2]	-	+	+	-
Концепція національної екологічної політики України на період до 2020 року [4]	-	-	-	+
Закони України «Про екологічну експертизу» [5]; «Про охорону навколишнього середовища» [6]; «Про тваринний світ» [7]; «Про рослинний світ» [8]	+	+	+	+
Методичні рекомендації щодо формування регіональних стратегій [9]	-	+	+	-
Постанова КМУ «Про утворення Національної ради із сталого розвитку» [10]	+	-	-	-

Позитивним моментом Закону [16] є визначення пріоритетних напрямів розвитку за окремими видами ресурсів – водними, лісовими, земельними, біологічними, атмосферними, природними корисними копалинами (надра).

Інші законодавчі документи висвітлюють лише окремі принципи сталого розвитку регіонів, не надаючи їх цілісної системи.

Так, Методичні рекомендації щодо формування регіональних стратегій розвитку [9] побудовані на принципах, прийнятих у світовій практиці при розробленні стратегічних документів. Принципами розробки регіональних стратегій визначено:

- ✦ стратегічний план розвитку регіону визначає цілі, завдання, пріоритети, напрями сталого розвитку;
- ✦ стратегія розвитку регіону містить перелік першочергових пріоритетних завдань;
- ✦ формування стратегічних пріоритетів сталого розвитку відбувається на основі загальнодержавних пріоритетів, оцінки конкурентних переваг, обмежень, загроз і проблем розвитку кожного регіону.

Комплексна програма [13] декларує такі принципи сталого розвитку:

- ✦ ліквідація бідності;
- ✦ впровадження нових моделей сталого виробництва та споживання з метою підвищення якості життя;
- ✦ охорона та раціональне використання природних ресурсів країни та її регіонів.

Проведений аналіз законодавчої бази забезпечення сталого розвитку України та її регіонів дозволив зробити такі висновки:

1. Теоретичне обґрунтування сталого розвитку представлено в законодавстві недостатньо повно. Зокрема, у багатьох документах відсутнє визначення як

терміна «сталий розвиток», так і окремих його компонент, відсутня або подана фрагментарно система принципів сталого розвитку; відсутні чіткі рекомендації щодо розробки та реалізації заходів по переходу до сталого розвитку.

2. Законодавчі й нормативно-правові акти України охоплюють різні аспекти процесу переходу регіонів до сталого розвитку, але рівень узгодженості між ними низький.

3. Відсутній єдиний головний документ (наприклад, Концепція переходу України до сталого розвитку існує тільки у вигляді проекту).

4. Не забезпечена ієрархія документів у сфері регулювання сталого розвитку: концепція → стратегія → програми → проекти.

Розглянемо блок 2 – організаційна база сталого розвитку. Практичне впровадження сталого розвитку в економічну діяльність та суспільне життя здійснюється такими організаціями (табл. 2).

Таким чином, мережа організаційного забезпечення сталого розвитку містить органи вищої законодавчої та виконавчої влади, державні комітети, комісії та інші організації. Кожна з цих організацій спрямована на регулювання різних аспектів процесу сталого розвитку, проте координація між ними низька.

Суспільно-громадянська база сталого розвитку представлена громадянськими ініціативами населення та роботою органів місцевого самоврядування. Так, до компетенцій сільських, селищних, міських рад належить вирішення відповідно до закону питань про надання дозволу на спеціальне використання природних ресурсів місцевого значення, а також про скасування такого дозволу [17].

Одним з інструментів формування громадянської позиції на основі сталого розвитку є освіта. У роботі [24] виділено базові принципи освітницької діяльності на засадах сталого розвитку:

Організації з регулювання сталого розвитку України [17, 18 – 23]

Назва організації	Напрями діяльності
1	2
Вищі органи	
Верховна Рада України	Розробка та затвердження законодавчих актів, спрямованих на захист довкілля та регулювання впровадження сталого розвитку
Кабінет Міністрів України	Розробка та затвердження нормативно-правових документів що регулюють окремі аспекти сталого розвитку країни та її регіонів
Рада національної безпеки та оборони України	Розробка засад політики сталого розвитку країни та її стратегічних національних пріоритетів; координація та контроль за екологічною ситуацією, запобігання екологічних катастроф і надзвичайних ситуацій та розробка заходів з їх подолання
Міністерство охорони навколишнього природного середовища	Управління практичними аспектами сталого розвитку – формування дозвільної системи, розробка та затвердження екологічних норм, природоохоронних заходів, організація державного екологічного моніторингу
Державні комітети	
Держкомгідромет України	Моніторинг забрудненості природного середовища й транскордонного забруднення повітря, радіаційний моніторинг у районах АЕС, дослідження та прогнозування небезпечних стихійних явищ
Держкомзем України	Координація земельної реформи, створення умов для розвитку всіх форм власності на землю, моніторинг земель, розробка та реалізація політики у сфері управління за використанням та охороною земельних ресурсів
Державний комітет України з водного господарства	Управління й контроль за використанням й охороною водних ресурсів, здійснення єдиної технічної політики, впровадження у водне господарство досягнень науки та техніки, нових технологій і передового досвіду, радіологічний та гідрологічний моніторинг водних об'єктів і водогосподарських систем
Державний комітет України з геології та використання надр	Затвердження документів з питань проведення робіт із геологічного вивчення надр, державна реєстрація геологорозвідувальних робіт, ліцензування пошуку корисних копалин
Державний комітет рибного господарства	Формування та реалізація концепції розвитку рибного господарства та збереження рибних запасів, управління дозвільною системою на промислове добування рибних запасів
Державний комітет лісового господарства	Управління лісовими ресурсами, розробка програм сталого лісокористування, охорони та використання лісових ресурсів, впровадження новітніх технологій лісокористування, впровадження світових технологій з охорони лісових ресурсів
Національна комісія сталого розвитку	Взаємодія з Комісією сталого розвитку Економічної та соціальної ради ООН; розробка проектів та пропозицій з удосконалення законодавчої бази сталого розвитку; розробка та контроль за реалізацією програм структурної перебудови господарства на принципах сталого розвитку [19].
Міжвідомча комісія із забезпечення виконання Рамкової конвенції ООН про зміну клімату	Організація розроблення національної стратегії та національного плану дій з виконання зобов'язань України відповідно до Рамкової конвенції ООН та Кіотського протоколу до неї; координація діяльності міністерств, інших центральних та місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій з питань впровадження національного плану дій з виконання зобов'язань України відповідно до Рамкової конвенції ООН та Кіотського протоколу до неї; розроблення пропозицій щодо впровадження передбачених Кіотським протоколом механізмів виконання зобов'язань; організація підготовки національних повідомлень щодо виконання зобов'язань відповідно до Рамкової конвенції ООН [18]
Міжвідомча комісія з питань моніторингу довкілля	Участь у визначенні основних засад державної політики з питань створення та функціонування системи моніторингу; здійснення заходів щодо створення і функціонування системи моніторингу на основі структур суб'єктів системи моніторингу з використанням єдиного нормативного, методологічного та метрологічного забезпечення, уніфікованих технічних компонентів та ін. [20]
Інші організації	
Національна академія наук України	Наукова аргументація впровадження сталого розвитку, фундаментальні та прикладні дослідження проблем сталого розвитку країни та її регіонів, розробка проектів та заходів зі стимулювання сталого розвитку

1	2
Координаційна рада з питань формування національної екологічної мережі	Розроблення та реалізації державної політики у сфері формування, збереження і використання національної екологічної мережі, відтворення і збереження біо- та ландшафтного різноманіття; визначення шляхів, механізмів і способів вирішення проблемних питань, що виникають під час реалізації державної політики у зазначеній сфері; підвищення ефективності діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади у відповідній сфері; удосконалення нормативно-правової бази у сфері формування, збереження і використання національної екологічної мережі, відтворення і збереження біо- та ландшафтного різноманіття [21]
Національна координаційна рада з питань транспорту, здоров'я та довкілля	Координації діяльності, пов'язаної з виконанням Програми спільних дій, прийнятої на Регіональній конференції міністрів довкілля та транспорту під егідою Європейської економічної комісії ООН (Відень, 1997 рік), і Хартії про транспорт, здоров'я та довкілля, ухваленої на Третій європейській конференції міністрів довкілля та здоров'я (Лондон, 1999 рік) [22]
Рада з екологічних проблем басейну Дніпра та якості вод	Проведення скоординованої політики в галузі природокористування та охорони довкілля у басейні Дніпра [23]

- ✦ людина як центр здорового життя в гармонії з природою;
- ✦ реалізація права на розвиток з урахуванням потреб і необхідності збереження довкілля;
- ✦ захист довкілля є невід'ємною складовою стратегії розвитку;
- ✦ моделі виробництва та споживання, що гальмують розвиток, мають бути усунені;
- ✦ усі зацікавлені громадяни повинні мати доступ до вирішення проблем сталого розвитку;
- ✦ особлива роль жінок при вирішенні проблем охорони довкілля та сталого розвитку;
- ✦ сталий розвиток та забезпечення миру взаємопов'язані між собою.

Значну роль у впровадженні сталого розвитку відіграють громадянські організації, діяльність яких регулюється Указом Президента України [25]. Класичними інститутами громадянського суспільства є такі (табл. 3).

Таким чином, низовою ланкою механізму регулювання сталого розвитку регіону є суспільно-громадянські організації.

Корисним є аналіз досвіду з регулювання сталого розвитку інших країн світу. Так, ще у 1996 р. 11 країн світу (Данія, Швеція, Норвегія, Ісландія, Фінляндія, Німеччина, Росія, Польща, Естонія, Латвія, Литва) ініціювали «Балтійську стратегію сталого розвитку» разом із громадськими організаціями та регіональною мережею міст [26].

Таблиця 3

Інститути громадянського суспільства в Україні, які можуть сприяти сталому розвитку

Тип організації	Напрями діяльності
Недержавні організації	Консолідація громадянського руху, координація роботи неурядових організацій, які зацікавлені у впровадженні концепції сталого розвитку в життя суспільства, розповсюдження матеріалів зі сталого розвитку, участь у конференціях, круглих столах, семінарах
Приватні добровільні організації	
Народні організації	
Громади	Первинна ланка організації громадян, сформована зазвичай за місцем їх проживання. Спрямована на відстоювання інтересів своїх членів, у тому числі у сфері забезпечення сталого розвитку
Посередницька організація волонтерів	Вирішення конкретних проблем у соціальній та екологічній сферах, допомога постраждалим, благодійність
Профспілки	Захист інтересів працюючих, впровадження ідей сталого розвитку в діяльність підприємств
Об'єднання громадян за культурною, статевою та релігійною ознаками	Втілення культурних аспектів переходу до сталого розвитку
Соціальні та спортивні клуби	Сприяння реалізації здорового способу життя, організація спортивних, культурних заходів
Професійні організації	Об'єднання громадян за професійною ознакою, наприклад фахівців у сфері сталого розвитку (економістів, соціологів, екологів) з метою обміну досвідом та реалізацією спільних ідей
Організації споживачів	Регулювання культури споживання, впровадження нових моделей поведінки споживачів, просування ідеології сталого розвитку, відмова від надмірного споживання, просування нових товарів і послуг

Данія, Норвегія, Ісландія, Швеція, Фінляндія у 2005 – 2008 рр. впроваджували «Скандинавську стратегію сталого розвитку», в якій виділені такі питання:

- ✦ зміна клімату;
- ✦ збереження біологічного різноманіття;
- ✦ розвиток і збереження природного й культурного середовища;
- ✦ морські ресурси та їх збереження;
- ✦ забезпечення якості та безпеки продуктів харчування;
- ✦ діяльність хімічної промисловості, енергетики, транспорту, сільського господарства з позицій сталого розвитку;
- ✦ організації взаємодії бізнесу та виробництва;
- ✦ участь громадськості в проблемах сталого та гармонійного розвитку.

Плани щодо майбутнього розвитку основних секторів економіки (агропромислового комплексу, лісового та рибного господарства, енергетики, транспорту, туризму, освіти, охорони здоров'я) визначені в проєкті «Балтійська стратегія-21». До цього документу додається спеціальний план дій з досягнення визначених у плані цілей розвитку.

Національна стратегія сталого розвитку Швеції [2], розроблена у 2002 р., описує поточну ситуацію у сфері

сталого розвитку та майбутні перспективи країни. Основними питаннями, що розглянуті в даному документі, є:

- ✦ організація ефективної взаємодії між економічним, соціальним та екологічним розвитком;
- ✦ глобальні проблеми сталого розвитку;
- ✦ аналіз міжнародної та національної діяльності у сфері сталого розвитку.

Даний документ містить перелік реалізованих заходів з переходу до сталого розвитку та сценарії майбутніх проєктів. У стратегії виділено основні сфери сталого розвитку, а також конкретні цілі та заходи з їх досягнення (табл. 4).

Таким чином, сталий розвиток Швеції спирається на гармонізацію соціальної сфери, у тому числі забезпечення повноцінного трудового життя у зв'язку із старінням населення. Велика увага приділена також проблемам забруднення довкілля та змінам клімату у зв'язку з техногенним навантаженням. Контроль за реалізацією даної стратегії здійснюється за допомогою 30 індикаторів, розподіленими на групи:

- ✦ ефективність;
- ✦ внесок і рівність;
- ✦ цінності;
- ✦ ресурси для майбутніх поколінь.

Таблиця 4

Зміст Національної стратегії сталого розвитку Швеції [15]

Основні сфери	Мета	Заходи
Майбутнє навколишнє середовище	Нетоксичне навколишнє середовище, збалансоване морське середовище, процвітаючі прибережні території та групи островів збереження біологічної різноманітності	Ефективне використання енергії та транспорту, політика комплексних виробів і матеріально ефективних циклів, ефективне управління водними та земельними ресурсами
Обмеження у зміні клімату	У період 2008 – 2012 рр. знизити викиди CO ₂ на 4% у порівнянні з 1990 р., а до 2050 р. – загальний викид CO ₂ на душу населення в рік має бути нижче на 4,5 тонн	Затвердити програму співпраці з компаніями з виробництва машин, відповідно до існуючої структури енергетики і транспорту, підвищити податки на викиди вуглекислого газу й понизити податки на використання робочої сили, підвищити суспільну обізнаність
Населення та його здоров'я	Мотивувати працю людей старшого покоління, проголосити мобільність праці та можливості знайти роботу. Гарантувати економічну безпеку в разі втрати доходу. Створити умови для гарного здоров'я, враховуючи демографічні проблеми	Розгляд пропозицій парламентського комітету щодо забезпечення можливості подальшої праці людям пенсійного віку, затвердити план дій здоров'я і праці
Соціальна справедливість, добробут і безпека	Поділити навіплі доходи між 1999 і 2004 рр. Скоротити рівень злочинності і підвищити індивідуальну безпеку. Стимулювати молодіжну політику виховання в гарному і безпечному середовищі. Проголосити політику гендерної рівності. Заохочувати досягнення в освіті та культурний обмін	Новий Соціальний Акт, затверджений парламентом в 2001 р.: інтегрований підхід до зниження рівня злочинності, включити пріоритети зі зниження гендерної нерівності та проголошення рівних прав національних меншин у всі сфери політики. Конвенція прав дитини, затверджена в 2002 р.
Зайнятість і навчання в досвідченому суспільстві	Стати провідною нацією в галузі досліджень для внеску до сталого розвитку, за допомогою розподілу фінансових ресурсів, гарантуючи більш соціальний набір кадрів і підтримуючи міждисциплінарні курси сталого розвитку на академічному рівні	Впровадити план дій для освіти у сфері сталого розвитку, підтримувати наукові проєкти і дослідження в області інновацій, зайнятості, соціальних досліджень, навколишнього середовища, сільського господарства, планування просторового розвитку

Аналогічна стратегія сталого розвитку затверджена у Нідерландах [28], яка містить загальні напрями регулювання сталого розвитку (табл. 5), мету та конкретні заходи. При цьому вибір цілей сталого розвитку та заходів по їх реалізації здійснюється за допомогою матриці компромісів. Дана матриця містить соціальні, економічні та екологічні аспекти сталого розвитку.

У стратегії сталого розвитку Німеччини, прийнятої в 2012 р., сталий розвиток визначено як провідний принцип політики Федерального уряду Німеччини; за-

декларована необхідність дотримання даного принципу як цілі й критерію оцінки діяльності уряду [29]. Стратегія базується на чотирьох ключових директивах:

- ✦ рівноправність поколінь;
- ✦ якість життя;
- ✦ соціальна згуртованість;
- ✦ міжнародна відповідальність.

Завданнями сталого розвитку Німеччини, починаючи з 2013 р., є фінансова стійкість, стала господарська діяльність, клімат та енергетика та ін. (табл. 6).

Таблиця 5

Напрями сталого розвитку «Державної програми дій для сталого розвитку Нідерландів» [15]

Напряма	Загальна мета
Вода	Підвищити ефективність використання водних ресурсів, запобігти повеням, гарантувати гарну якість питної води
Біорізноманітність	Покращити даний аспект до 2015 р. на 50%
Енергетика	Надійні, доступні й чисті енергетичні ресурси
Сільське господарство	Стале і конкурентоздатне виробництво
Транспорт	Зниження транспортних витрат, перехід до сталої транспортної системи
Споживання та виробництво	Стимулювати підприємництво, мотивувати впровадження програми сталого виробництва і споживання на європейському рівні строком на 10 років
Знання	Розвивати економіку, засновану на знаннях, стимулювати інновації, інтегрувати сталий розвиток у систему освіти, розвивати дослідження взаємозв'язку між знаннями, інноваціями, сталим розвитком
Здоров'я	Скоротити вплив на здоров'я населення хімічних речовин до 2020 р., знизити негативний вплив чинників навколишнього середовища на здоров'я населення
Населення	Проголосити соціальну гармонію, участь 70% населення на ринку праці, виділити позитивні та негативні аспекти міграції, визначити наслідки старіння населення на споживання
Рекреаційні ресурси і туризм	Проект у майбутньому
Інструменти для зміни поведінки уряду	Краще керівництво шляхом розвитку інструментів з оцінки впливу політики, проведення досліджень, прогнозування та аналізу, впровадження принципів сталого розвитку в процес ухвалення політичних рішень
Бідність	Створити економічні, політичні й соціальні можливості для всіх, кожен громадянин повинен задовольняти свої базові потреби, підтримувати ініціативи зі скорочення боргів бідних країн

Таблиця 6

Стратегічні завдання сталого розвитку Німеччини [29]

Завдання	Зміст
1	2
Фінансова стійкість	Консолідація державних бюджетів. Встановлення нового допустимого ліміту заборгованості для федерації та федеральних земель, обмеження зростання державної заборгованості. Створення основи для стабілізації євро в довготривалій перспективі. Покращення економіко-політичного управління та забезпечення надійності державних фінансів ЄС
Стала господарська діяльність	Перехід до низьковуглецевої продукції з ефективним використанням сировини. Створення нових економічних можливостей та робочих місць. Підтримка концепції Корпоративної соціальної відповідальності
Клімат та енергетика	Скорочення викидів парникових газів у 2008-2012 рр. на 21% порівняно з 1990 р. Підняти цільовий показник ЄС по захисту клімату на 30% (у випадку, якщо Німеччині не буде надано додаткових вимог по скороченню викидів). Широке впровадження відновлюваних джерел енергії за рамковими умовами (наприклад, встановлення зеленого тарифу). Підвищення енергоефективності, збереження електричної та іншої енергії.
Стала водна політика	Чиста вода – незамінна основа життя людини й один з найважливіших ресурсів. Стала водна політика є міжгалузевим завданням.

1	2
	Укріплення зв'язків між глобальними питаннями майбутнього у сфері водної, енергетичної й продовольчої безпеки (конференція «Взаємозв'язок води, енергії та продовольчої безпеки», 2001 р., Бонн)
Сталий розвиток – «двигун» прогресу	Сталий розвиток як критерій прийняття економічних та соціальних рішень, провідний принцип у всіх сферах життя

Стратегія сталого розвитку Німеччини містить також індикатори за окремими сферами сталого розвитку (табл. 7).

Аналогічні індикатори розроблені для таких напрямів сталого розвитку: «Якість життя» (14 індикаторів); «Соціальна згуртованість» (6 індикаторів); «Міжнародна відповідальність» (2 індикатори).

Таким чином, найбільш поширеними напрямками сталого розвитку в ЄС є:

- ✦ контроль за збереженням природного середовища;
- ✦ підтримання біологічного різноманіття;
- ✦ удосконалення екологічної політики: контроль за відходами та викидами, скорочення обсягів парникових газів, тощо;

Таблиця 7

Індикатори стратегії сталого розвитку Німеччини у сфері «Рівноправність поколінь» [8]

№	Сфера індикатору	Постулат сталого розвитку	Індикатори	Цілі
1a	Ресурсозбереження. Дбайливе та ефективне використання ресурсів.		Енергопродуктивність	Подвоїти з 1990 по 2020 р.
1b			Первинне енергоспоживання	Знизити на 20% до 2020 р. і на 50% до 2050 р. порівняно з 2008 р.
1c			Продуктивність ресурсів	Подвоїти з 1994 по 2020 р.
2	Захист клімату. Скорочення парникових газів		Викиди парникових газів	Скоротити у порівнянні з 1990 р.: на 21% до 2012 р.; на 40% до 2020 р.; на 80 – 95% до 2050 р.
3a	Відновлювальні джерела енергії.		Частка енергії з відновлювальних джерел в кінцевому споживанні	Збільшити до 18% до 2020 р. і до 60% до 2050 р.
3b	Розширення перспективного енергозбереження		Частка електроенергії з відновлювальних джерел у загальному споживанні електроенергії	Збільшити до 12,5% до 2010 р.; не менше ніж до 35% до 2050 р.; не менш ніж до 80% до 2050 р.
4	Площа земель, що використовуються. Стале землекористування.		Збільшення площі земель населених пунктів й транспорту	Скорочення щорічного приросту до 30 га до 2020 р.
5	Біорізноманіття. Збереження видів – охорона середовищ існування		Біорізноманіття та якість ландшафту	Підвищити індекс до 100 до 2015 р.
6a	Державна заборгованість – консолідація бюджетів – забезпечення рівноправності поколінь		Дефіцит державного бюджету	Затримати річне зростання бюджетного дефіциту в межах 3% ВВП
6b			Структурний дефіцит	забезпечити структурно урівноважений державний бюджет, затримати структурний дефіцит в межах 0,5% ВВП
6c			Рівень державної заборгованості	Затримувати нижче 60% ВВП
7	Турбота про економічне майбутнє. Створення сприятливих умов для інвестицій – довгострокове збереження добробуту		Відношення валових капітальних інвестицій до ВВП	Підвищити частку
8	Інновації. Формування майбутнього за допомогою нових рішень.		Приватні та державні витрати на НДДКР	Збільшити до 3% ВВП до 2020 р.
9a	Освіта. Послідовне удосконалення систем освіти та підвищення кваліфікації		Особи у віці 18 – 24 років без закінченої освіти	Знизити показник до рівня нижче 10% до 2020 р.
9b			Особи у віці 30 – 34 роки з вищою або після середньою освітою	Підвищити показник до 42% до 2020 р.
9c			Відсоток випускників загальноосвітніх шкіл, що вступили у ВНЗ	Підвищити до 40% до 2010 р.; надалі розширювати та стабілізувати на високому рівні

- ✦ впровадження стандартів чистоти водних, повітряних, земельних ресурсів та їх захист від антропогенного навантаження;
- ✦ вирішення специфічних національних проблем країни – старіння населення, підвищення активного довголіття та працездатності пенсіонерів, зниження рівня захворюваності та ін.

Регулювання сталого розвитку в країнах СНД здійснюється також за допомогою державних стратегій та концепцій. Так, у Концепції переходу Російської Федерації до сталого розвитку [30] визначені такі заходи:

1. Розробка та реалізація програм переходу до сталого розвитку для кожного регіону та подальша інтеграція їх при розробці державної політики в сфері сталого розвитку.

2. Ефективне збалансування інтересів країни та місцевих особливостей за рахунок:

- ✦ формування регіонального господарського механізму, що регулює соціально-економічний розвиток, у т. ч. природокористування та антропогенний вплив на довкілля;
- ✦ виконання природоохоронних заходів на незабудованих територіях міст, інших населених пунктів і в природних зонах, включаючи санітарне очищення, рекультивацию земель, озеленіння та благоустрій;
- ✦ здійснення заходів з оздоровлення населення, розвитку соціальної інфраструктури;
- ✦ розвиток АПК на базі екологічно прогресивних агротехнологій, адаптованих до місцевих умов, формування системи соціального захисту сільського населення;
- ✦ реструктуризація регіональної промислової системи з урахуванням господарської ємності локальних екосистем.

3. Розробка комплексних міжрегіональних схем, що охоплюють території декількох суб'єктів Російської Федерації.

У Республіці Білорусь розроблено Національну стратегію сталого розвитку, яка передбачає поступовий розвиток економічної і соціальної сфер та пріоритетне вирішення екологічних проблем, збереження та розвитку довкілля.

Таким чином, розвинені країни світу здійснюють активні заходи з впровадження концепції сталого розвитку (табл. 8).

Проведений аналіз дозволяє дійти висновку, що більшість країн світу займаються розробкою комплексу заходів з впровадження та стимулювання сталого розвитку, який містить законодавчі акти, державні стратегії сталого розвитку, програми або проекти зі сталого розвитку та індикатори його моніторингу.

ВИСНОВКИ

Таким чином, напрямами подальшого вдосконалення законодавства та практики регулювання сталого розвитку в країнах світу можуть стати:

- ✦ поглиблення теоретично-методичних підходів до оцінки сталого розвитку;
- ✦ розробка науково обґрунтованого підходу до вибору пріоритетних напрямів сталого розвитку;
- ✦ удосконалення підходів до моделювання можливих сценаріїв сталого розвитку;
- ✦ розвинення проектного підходу до планування заходів сталого розвитку. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Наше общее будущее : Доклад Международной комиссии по окружающей среде и развитию / Пер. с англ. А. Е. Свельда. – М. : Прогресс, 1989. – 371 с.
2. Постанова КМУ від 21 липня 2006 р. № 1001 «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року (зі змінами та доповненнями)» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1001-2006-p>
3. Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів» // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2005. – № 51, ст. 548 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2850-15>

Таблиця 8

Регулювання сталого розвитку в законодавстві країн світу

Країна / об'єднання	Документ	Зміст
ЄС	Стратегія ОБСЄ в галузі економічного та екологічного виміру [31]	Аналіз викликів та загроз сталого розвитку, а також шляхів їх запобігання
Німеччина	Національна стратегія сталого розвитку [29]	Планування основних заходів з реалізації сталого розвитку та їх індикаторів
Швеція	Національна стратегія сталого розвитку [15]	Формування основних блоків сталого розвитку, постановка цілей та регулюючих заходів за кожним з блоків
Російська Федерація	Державна стратегія РФ з охорони довкілля та забезпечення сталого розвитку [32]	Сформовано перелік цілей стратегії сталого розвитку та індикаторів їх досягнення. Визначено необхідні заходи для досягнення цілей.
Республіка Білорусь	Постанова «Про розробку національної стратегії сталого соціально-економічного розвитку Республіки Білорусь на період до 2020 року» [33]	Механізм розробки стратегії, склад робочої групи, перелік відповідальних виконавців, цілі та заходи з впровадження сталого розвитку в усі сфері суспільного життя

4. Розпорядження КМУ від 17 жовтня 2007 р. № 880-р «Про схвалення Концепції національної екологічної політики України на період до 2020 року» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/880-2007-p>
5. Закон України «Про екологічну експертизу» від 09.02.1995 р. № 46/95-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ecolife.org.ua/laws/ua/laws/1995/01.php>
6. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25.06.1991 р. № 1264-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1264-12>
7. Закон України «Про тваринний світ» від 13.12.2001 р. № 2894-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2894-14>
8. Закон України «Про рослинний світ» від 09.04.1999 № 591-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=591-14>
9. Наказ Міністерства Економіки з питань Європейської інтеграції «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо формування регіональних стратегій розвитку» від 29.07.2002 р. № 224 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1022.322.0>
10. Постанова Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2009 р. № 997 «Про утворення Національної ради зі сталого розвитку України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ovu.com.ua/articles/3500-pro-utvorennya-natsionalnoyi-radi-iz-stalogo-rozvy>
11. Указ Президента України «Про концепцію державної регіональної політики» № 341/2001 від 25.09.2001 року № 341/2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://Zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi.nreg=341%2F2001>
12. Постанова Верховної Ради України «Про Концепцію сталого розвитку населених пунктів» № 1359-XIV від 24.12.1999 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?code=1359-14>
13. Постанова Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2003 р. № 634 «Про затвердження Комплексної програми реалізації на національному рівні рішень, прийнятих на Всесвітньому саміті зі сталого розвитку, на 2003 – 2015 роки» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=634-2003-%EF>
14. Проект Закону України «Про засади державної регіональної політики» (редакція станом на 08.10.08) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dbn.at.ua/publ/3-1-0-7>
15. Основи сталого розвитку Харківської області до 2020 року : монографія / [М. О. Кизим, В. С. Пономаренко, М. М. Добкін та ін.] – Х. : Видавничий Дім «ІНЖЕК», 2010. – 512 с.
16. Проект Закону України «Про Концепцію переходу України до сталого розвитку» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mns.gov.ua/laws/laws/nuclear/92.htm>
17. Управління у сфері охорони навколишнього природного середовища [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://manyava.ucoz.ua/publ/3-1-0-113>
18. Постанова КМУ «Про Міжвідомчу комісію із забезпечення виконання Рамкової конвенції ООН про зміну клімату» від 14 квітня 1999 р. № 583 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP990583.html
19. Постанова КМУ «Про Національну комісію сталого розвитку України при Кабінеті Міністрів України» від 30 грудня 1997 р. № 1491 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uazakon.com/document/spart75/inx75845.htm>
20. Постанова КМУ «Про утворення Міжвідомчої комісії з питань моніторингу довкілля» від 17 листопада 2001 р. № 1551 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1551-2001-p>
21. Постанова КМУ «Про утворення Координаційної ради з питань формування національної екологічної мережі» від 29 листопада 2001 р. № 1603 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1603-2001-p>
22. Постанова КМУ «Про утворення Національної координаційної ради з питань транспорту, здоров'я та довкілля» від 11 листопада 1999 р. № 2071 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2071-99-p>
23. Постанова КМУ «Про утворення Ради з екологічних проблем басейну Дніпра та якості питної води» від 19 серпня 1999 р. № 1544 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1544-99-p>
24. Підліснюк В. Сталий розвиток суспільства: роль освіти. Путівник / За ред. В. Підліснюк. – К. : Видавництво СПД «Ковальчук», 2005. – 88 с.
25. Указ Президента «Про Стратегію державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні та першочергові заходи щодо її реалізації» від 24 березня 2012 року № 212/2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/212/2012>
26. Стратегія соціально-економічного розвитку Харківської області на період до 2015 року : монографія / [М. О. Кизим, О. М. Тищенко, А. Б. Аваков та ін.] – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2008. – 352 с.
27. Review of the EU Sustainable Development Strategy (EU SDS) – Renewed Strategy [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://europa.eu/index.en.htm>
28. Борщук Є. М. Основи теорії сталого розвитку еколого-економічних систем : монографія / Є. М. Борщук. – Львів : Растр-7, 2007. – 435 с.
29. 10 лет устойчивого развития «made in Germany» Национальная стратегия устойчивого развития [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bundesregierung.de/Content/DE/_Anlagen/Nachhaltigkeit-wiederhergestellt/2012-06-01-kurzpapier-n-russisch.pdf?__blob=publicationFile&v=1
30. Концепция перехода Российской Федерации к устойчивому развитию / Утверждена Указом Президента Российской Федерации от 1 апреля 1996 г. № 440 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ecoculture.ru/ecoresources/documentation/russian/concept.php>
31. Стратегія ОБСЄ в галузі економічного та екологічного виміру (станом на 27 березня 2007 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uazakon.com/document/fpart82/idx82943.htm>
32. Указ Президента РФ от 04.02.94 № 236 «О государственной стратегии Российской Федерации по охране окружающей среды и обеспечению устойчивого развития» (по состоянию на ноябрь 2007 года) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://lawrussia.ru/texts/legal_105/doc10a708x560.htm
33. Постановление Совета Министров Республики Беларусь от 27 июня 2003 г. № 863 «О разработке национальной стратегии устойчивого социально-экономического развития Республики Беларусь на период до 2020 года» (по состоянию на апрель 2008 года) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bankzakonov.com/d2008/time38/lav38105.htm>

REFERENCES

- Borshchuk, Ye. M. *Osnovy teorii staloho rozvytku ekoloho-ekonomichnykh system* [Basic theory of sustainable development of ecological and economic systems]. Lviv: Rastr-7, 2007.
- “10 let ustoichivogo razvitiia «made in Germany» Natsionalnaia strategiia ustoichivogo razvitiia” [10 years of sustainable development «made in Germany» National Sustainable Development Strategy]. http://www.bundesregierung.de/Content/DE/_Anlagen/Nachhaltigkeit-wiederhergestellt/2012-06-01-kurzpapier-n-russisch.pdf?__blob=publicationFile&v=1

Kyzym, M. O. et al. *Osnovy staloho rozvytku Kharkivskoi oblasti do 2020 roku* [Principles of sustainable development of the Kharkiv region by 2020]. Kharkiv: INZhEK, 2010.

Kyzym, M. O. et al. *Stratehiia sotsialno-ekonomichnoho rozvytku Kharkivskoi oblasti na period do 2015 roku* [Strategy for socio-economic development of the Kharkiv region until 2015]. Kharkiv: INZhEK, 2008.

[Legal Act of Ukraine] (1995). <http://www.ecolife.org.ua/laws/ua/laws/1995/01.php>

[Legal Act of Ukraine] (1991). <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1264-12>

[Legal Act of Ukraine] (2001). <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2894-14>

[Legal Act of Ukraine] (1999). <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=591-14>

[Legal Act of Ukraine] (2002). <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1022.322.0>

[Legal Act of Ukraine] (2009). <http://ovu.com.ua/articles/3500-pro-utvorennia-natsionalnoi-radi-iz-stalogo-rozvi>

[Legal Act of Ukraine] (2001). <http://Zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi.nreg=341%2F2001>

[Legal Act of Ukraine] (1999). <http://zakon.nau.ua/doc/?code=1359-14>

[Legal Act of Ukraine] (2003). <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=634-2003-%EF>

[Legal Act of Ukraine] (2008). <http://dbn.at.ua/publ/3-1-0-7>

[Legal Act of Ukraine] (2005). <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2850-15>

[Legal Act of Ukraine]. <http://www.mns.gov.ua/laws/laws/nuclear/92.htm>

[Legal Act of Ukraine] (1999). http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP990583.html

[Legal Act of Ukraine] (1997). <http://www.uazakon.com/document/spart75/inx75845.htm>

[Legal Act of Ukraine] (2001). <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1551-2001-n>

[Legal Act of Ukraine] (2001). <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1603-2001-n>

[Legal Act of Ukraine] (1999). <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2071-99-n>

[Legal Act of Ukraine] (1999). <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1544-99-n>

[Legal Act of Ukraine] (2012). <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/212/2012>

[Legal Act of Ukraine] (2007). <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/880-2007-p>

[Legal Act of Ukraine] (2006). <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1001-2006-n>

[Legal Act of Russia] (1996). <http://www.ecoculture.ru/ecoresources/documentation/russian/concept.php>

[Legal Act of Russia] (2007). http://lawrussia.ru/texts/legal_105/doc10a708x560.htm

[Legal Act of Belarus] (2008). <http://www.bankzakonov.com/d2008/time38/lav38105.htm>

Nashe obshchee budushchee: Doklad Mezhdunarodnoy komissii po okruzhaiushchey srede i razvitiu [Our Common Future: Report of the World Commission on Environment and Development]. Moscow: Progress, 1989.

Pidlisniuk, V. *Stalyi rozvytok suspilstva: rol osvity. Putivnyk* [Sustainable development of society: the role of education. Guide]. Kyiv: Kovalchuk, 2005.

"Review of the EU Sustainable Development Strategy (EU SDS) – Renewed Strategy". http://europa.eu/index_en.htm <<http://europa.eu/index%20en.htm>

"Stratehiia OBSIE v haluzi ekonomichnoho ta ekolohichnoho vymiru (stanom na 27 bereznia 2007 roku)" [Strategy in the OSCE Economic and Environmental Dimension (as at 27 March 2007)]. <http://uazakon.com/document/fpart82/idx82943.htm>

"Upravlinnia u sferi okhorony navkolyshnyoho pryrodnoho seredovyscha" [Management in the field of environmental protection]. <http://manyava.ucoz.ua/publ/3-1-0-113>